

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

ŠIKANA VE VÝCHOVNÉ PRÁCI A JEJÍ ŘEŠENÍ

BULLYING IN EDUCATION AND ITS SOLUTION

**DIE SHIKANE IN DER BILDUNGS ARBEIT UND IHRER
LÖSUNG**

Autor:

Kateřina Urbanová
Uranová 2008
470 01 Česká Lípa

Podpis autora:_____

Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, PhD.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
68	0	0	11	16	7 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30.11.2008

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Kateřina Urbanová
Adresa: Uranová 2008, 470 01 Česká Lípa

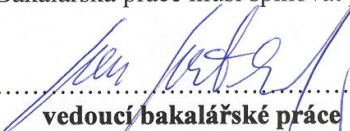
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Kód oboru: 7506R029

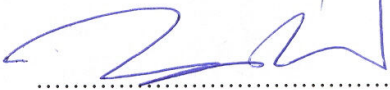
Název práce: ŠIKANA VE VÝCHOVNÉ PRÁCI A JEJÍ ŘEŠENÍ
Název práce v angličtině: BULLYING IN EDUCATION AND ITS SOLUTION

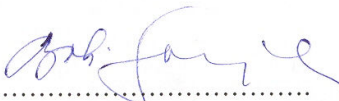
Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek

Termín odevzdání práce: 30. 04. 2008

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Datum: 16.02. 2007

Zadání převzal (student): Kateřina Urbanová

Podpis studenta:

Cíl práce:

Charakterizovat problematiku šikanování. Vytvořit krizový plán, jak postupovat proti projevům šikany na ZŠ Jestřebí.

Základní literatura:

BOURCET, S., GARVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006.

HOLEČEK, V. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Plzeň: PCP, 1997.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997.

POTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 1. vyd. Praha: G plus G, 1999.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 - školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30.11.2008

Kateřina Urbanová

Poděkování:

Srdečně děkuji PhDr. Janu Sochůrkovi, PhD., vedoucímu bakalářské práce, za odborné vedení, čas a ochotu při poskytování konstruktivních informací a připomínek.

Za podporu děkuji svému muži Ondráškovi. Za spolupráci děkuji svému synáčkovi Juráškovvi.

Název bakalářské práce: Šikana ve výchovné práci a její řešení

Název bakalářské práce: Bullying in education and its solution

Název bakalářské práce: Die Shikane in der bildungs Arbeit und ihrer Lösung

Jméno a příjmení autora: Kateřina Urbanová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008/2009

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Sochůrek, PhD.

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala šikanou a vycházela ze stále nízké informovanosti, jak se při výskytu šikanování zachovat. Cílem bylo charakterizovat šikanu a vytvořit plán, jak postupovat při šikaně na ZŠ Jestřebí. Míra naplnění cíle byla vysoká. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí zpracování a prezentace odborných zdrojů popisovala, upřesňovala a shrnovala důležité informace o šikaně. Praktická část formovala plán, jak při šikanování na ZŠ Jestřebí postupovat. Zpracování odborných zdrojů vyústovalo v konkrétní navrhovaná řešení, především v oblasti metod řešení šikany. Za největší přínos práce bylo možné považovat vytvoření přehledného materiálu shromažďujícího důležité informace a postupy k dané problematice.

Klíčová slova: šikana, agresivní chování, agresor, oběť šikany

Summary:

The bachelor thesis was engaged in bullying and was appeared from the low public knowing what to do about bullying. The topic was to characterize bullying and to make plan what to do about bullying in Jestřebí primary school. A volume of the bachelor thesis was exalted. The bachelor thesis was done in two fundamentals sections. It is a theoretical section which describes and includes the important information, including the processing and the presentation of the scientific resources, about bullying. The practical section makes plan what to do about bullying in Jestřebí primary school. The processing of the scientific resources are pointed at proposed solution especially in the section of methods of solving the bullying. The biggest benefit of the bachelor thesis is the arranged material which includes all important dates and procedures about this problems.

Keywords: bullying, aggressive behaviour, aggressor, victim of bullying

Resümee:

Die Bachelorarbeit beschäftigt sich mit dem Problem des aggressiven Verhaltens und geht von der niedrigen Informiertheit aus, wie man sich bei solchem Verhalten benehmen soll. Als Ziel war hier, das aggressive Verhalten zu charakterisieren und einen Plan zu bilden, wie man dabei an der Grundschule in Jestřebí fortschreiten soll. Die Bachelorarbeit beinhaltet sowohl den theoretischen Teil, als auch den praktischen Teil. Im theoretischen Teil habe ich eine Bearbeitung und Präsentation der Fakten aus den Fachquellen gebildet, die die wichtigsten Informationen über

das aggressive Verhalten beschreibt, präzisiert und zusammenfasst. Im praktischen Teil habe ich einen Plan formuliert, wie man an der Grundschule in Jestřebí fortschreiten soll. Aufgrund der Fakten habe ich konkrete Lösungen vorgeschlagen, vor allem auf dem Gebiet der Lösungsmethoden des aggressiven Verhaltens. Als größter Beitrag halte ich die Bildung einer Übersicht, die die wichtigsten Informationen und Verfahren zu der gegebenen Problematik sammelt.

Schlüsselwörter: Shikane, aggressives Verhalten, Aggressor,
Opfer

OBSAH

I	ÚVOD	11
II	TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	14
1	Charakteristika dětí školního věku	14
1.1	Raný školní věk	14
1.2	Střední školní věk	15
1.3	Starší školní věk	16
2	Šikana	17
2.1	Vymezení pojmu	17
2.2	Etiologie	18
2.3	Projevy šikany	19
2.4	Specifika šikany	20
2.4.1	Motivy šikany	20
2.4.2	Fáze šikany	21
2.4.3	Typický agresor	23
2.4.4	Typická oběť	26
2.4.4.1	Nápadné děti	27
2.5	Důsledky šikany	29
2.5.1	Důsledky pro agresora šikany	29
2.5.2	Důsledky pro oběť šikany	29
2.5.3	Důsledky pro přihlížejícího šikany	30
2.6	Výchovný přístup	31
2.6.1	Řešení šikany v institucích	31
2.6.1.1	Úloha školy	33
2.6.2	Řešení šikany v rodině	34
2.6.2.1	V rodině agresora	34
2.6.2.2	V rodině oběti	35
2.7	Prevence šikany	36
2.8	Šikana z právního hlediska	39

III PRAKTICKÁ ČÁST	41
1 Cíl praktické části	41
2 Situace v ZŠ Jestřebí	41
2.1 Charakteristika školy	41
2.2 Šetření šikany na ZŠ Jestřebí	41
2.2.1 Stanovení předpokladů	42
2.2.2 Použitá metoda	42
2.2.3 Popis zkoumaného vzorku	43
2.3 Výsledky průzkumu a jejich interpretace	43
3 Návrh krizového plánu postupu ZŠ Jestřebí proti projevům šikany	53
3.1 Informování ředitele školy	53
3.2 Zmapování situace	53
3.3 Určení stádia šikany	53
3.3.1 Pokročilé stádium	54
3.3.2 Počáteční stádium	54
3.4 Vyšetřování	55
3.4.1 Strategie	55
3.4.2 Vedení rozhovoru	57
3.4.3 Oddělené vyšetřování svědků a agresorů	58
3.5 Výchovná opatření na ZŠ Jestřebí	59
3.5.1 Metoda vnějšího nátlaku	59
3.5.1.1 Individuální nebo komisionální pohovor	60
3.5.1.2 Potrestání agresorů před celou třídou	61
3.5.1.3 Ochrana oběti	61
IV ZÁVĚR	62
V DOPORUČENÍ	65
VI SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	67
VII PŘÍLOHY	69

I ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá tématem šikanování. Snahou bylo zvolit si smysluplné téma, které bude prakticky využitelné.

Pro pedagoga základní školy je užitečné vědět, jak jednat v situaci, která může vyústit v šikanu.

Často právě „neškodné“ hašteření, popichování a legrace bývají pedagogy podceňovány. Vznikají tak situace, na které děti nebývají dostatečně připraveny. Následky šikanování se negativně promítají do každodenního života dítěte a leckdy přetrvávají až do dospělosti. Bolest břicha, nechut jít do školy, odpor k učení – tomu všemu se dá předejít, pokud jsou děti přiměřenou formou seznámeny s tím, co šikana je a jak se jí mohou bránit.

Jsou děti, které ve škole nemají s šikanou žádné problémy. Existuje však stále více dětí, které se s šikanováním potýkají ať už jako oběti, přihlížející nebo agresoři.

Bakalářská práce nese název „Šikana ve výchovné práci a její řešení“.

Cílem práce je pomocí odborných zdrojů charakterizovat problematiku šikanování a vytvořit krizový plán, jak postupovat proti projevům šikany na ZŠ Jestřebí.

V teoretické části jsou charakterizovány děti školního věku a zevrubně přiblížena problematika šikanování. Poměrně velká část je věnována tématu „Specifika šikany“. Je vhodné se této oblasti detailněji věnovat, neboť tvoří předpoklady pro úspěšné odhalení šikany. Často se stává, že učitelé projevy šikanovaného dítěte podcení. V případě, že se tak stane, dítě mnohdy nemá podmínky samo šikaně čelit a následky na jeho osobnosti mohou být dalekosáhlé. Opačným příkladem jsou učitelé, kteří za každou šarvátkou vidí šikanování. Proto je důležité rozlišit, kdy se jedná o pouhé kamarádké popichování a kdy hrozí nebezpečí šikany.

V praktické části je za pomoci dotazníku mapována situace ohledně šikany v ZŠ Jestřebí. Hlavní část je věnována plánu, jak postupovat proti projevům šikany.

Pro učitele a zvláště pak ředitele je náročné přiznat si, že v jejich třídě existuje šikana. Jsou tací, kteří šikanu přehlížejí a mají tendenci nad ní mávnout rukou. Jejich postoj má pro děti neblahé důsledky. Jiní s ní bojují, snaží se najít dostupné prostředky, aby pomohli dětem opět bezstarostně chodit do školy, klidně spát a těšit se na kamarády tak, jak je to normální. Především těmto učitelům je práce věnována.

Úvodní příběh

„V páté třídě základní školy byl jeden mimořádně sportovně nadaný chlapec až nekriticky oblíbený dětmi i učiteli. Měl samé jedničky, přestože v mnoha předmětech tomu jeho výkon neodpovídal.

Tento idol měl ve zvyku testovat „kravatou“ každého chlapce, aby se zjistilo, kdo je silnější. Téměř vždy vyhrál. Když dvakrát prohrál, měl k vítězům silný respekt. Různými žertíky testoval i dívky. Po pololetí přišla do třídy nová dívka. Byla trochu zvláštní, nápadně se bála. Při Pavlových „testících“ se lekala a brzy se rozplakala. To byla voda na „mlejn“ našeho baviče. Svoje nápady začal s hravou lehkostí vylepšovat a strach dívky se stupňoval. „Byla to „káča“, nedokázala rozlišit, co je myšleno doopravdy a co ne.“ A když jí trapič říkal, že ji strašně zbijе a trochu jí to naznačil, začala se třást strachy. Pavel ještě přitvrdil - řekl, že ji zabije. To se již zhroutilа v pláči. Tato hra se líbila tak, že se do ní zapojila postupně téměř celá třída. Jednou, když se začalo opět hrát, Pavel hned zpočátku přitvrdil. Jana dostala pár štulců a potom ji strčil, až spadla na zem. To už ale pomáhalo pět kamarádů, kteří začali do Jany kopat a křičet, že ji ukopou k smrti. Jana se svíjela strachy, skučivě naříkala a prosila o milost. Většina ostatních žáků se přidala, tančila kolem a řičela vzrušením a rozkoší. A to i ti nejmírnější a prospěchové nejlepší! Přinejmenším jeden žák však byl hrůzou ohromený, vůbec nechápal, co se děje. Viděl jenom jako ve snu, že všichni tančí kolem nařikajícího člověka a v rytmu řvou: „Zabijeme tě, zabijeme tě, zabijeme tě...““ (Kolář, 1997, s.26)

II TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

1 Charakteristika dětí školního věku

Škola je významným místem socializace, kde dítě získává nové zkušenosti, jiné, než jaké získalo v rodině. Předpokladem dobrého zvládnutí nároků, které jsou na dítě kladeny je bezesporu jeho školní zralost.

Následující charakteristika tří období školní věku je tvořena podle M. Vágnerové (2000).

1.1 Raný školní věk

Období raného školního věku trvá dva roky od nástupu do školy.

Pro dítě toto období znamená vyrovnat se s rolí žáka a spolužáka. Malý školák si musí svoji pozici ve školní skupině vydobýt.

V mladším školním věku mají spolužáci pro dítě mnohem menší subjektivní význam než učitel. Své potřeby musí dítě podřídít normám platícím ve skupině a potlačit své sebestředné tendence. Třída je prostředím, kde se dítě učí komunikovat na úrovni rovnocenných partnerů. Procvičuje si formy soupeření i spolupráce. Vytvářejí se zde různé kamarádské vztahy a postupně se utváří i hierarchizace rolí.

Dosažení dobré pozice a náklonnost spolužáků je v dětském věku velmi důležitá. Dítě si takto získává větší sebejistotu a sebeúctu.

1.2 Střední školní věk

Střední školní věk trvá přibližně 3 roky - od 3. do 5.ročníku 1. stupně základní školy.

V tomto období se vrstevníci stávají stále důležitějšími. Každé dítě školního věku má potřebu být vrstevnickou skupinou akceptováno.

Děti vytvářejí malé či větší skupiny, ve kterých si formují vlastní normy chování. Ty je nutné respektovat, aby byl jedinec skupinou akceptován. Důležitým pravidlem je žádost férovosti a spravedlnosti. Chlapci i dívky si uvědomují své role se všemi biologickými i sociálními rozdíly.

Děti středního školního věku se dostávají do fáze socializačního vývoje, kdy vytvářejí skupinu, která může určitým způsobem jednat jako celek. To znamená, že mohou společně projevit jak sympatie, tak i nelibost vůči odlišnému spolužákovi.

V tomto období se může poprvé objevit šikana mezi dětmi. Skupina je dobře organizována, platí v ní specifické normy a existují hierarchizované role jejích členů. K šikaně může přispívat vědomí nově nabyté síly, kterou si dokazují ve vztahu k odlišným členům. Zejména chlapci mají snahu si tímto způsobem dokazovat postavení ve skupině. (Vágnerová, 2005)
Neoblíbenými se v tomto období stávají děti, které nesplňují jejich požadavky, působí nějakým způsobem rušivě a

nepříjemně. Potvrzení pravomoci a významu skupiny hraje hlavní roli v jejich společné aktivitě. Skupina dětí vyžaduje od svých členů podřízenost a za to jim poskytuje pocit jistoty, sounáležitosti a vážnosti.

1.3 Starší školní věk

Období staršího školního věku neboli pubescence navazuje na střední školní věk a trvá do 15let dítěte, tedy přibližně do konce docházky na základní školy.

Jednou z vývojových potřeb dětí staršího školního věku je odpoutání se od rodiny. Vrstevnická skupina je oporou stávající identity. Vrstevníci jsou pro ně přirozenými autoritami, které mohou mít za určitých podmínek větší vliv než dospělí.

Pubescenti ve skupině mají tendence napodobovat vůdce nebo hvězdu party, kteří mají velkou přirozenou autoritu. Pubescenti si vytvářejí vlastní pravidla, hodnoty, normy. Tato potřeba vychází z tendence vymanit se z vlivu dospělých. Dobrou pozici pubescenta ve třídě lze získat na základě inteligence a na ní závislé vzdělanosti, vlivu a oblíbenosti.

Potřeba přátelství je pro děti v tomto období velice důležitá. Důležité jsou pro pubescenty první lásky.

2 Šikana

Slovo šikana je odvozeno „z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, pronásledování, ale i byrokratické lpění na liteře předpisů“. (Holeček, 1997, s.22)

Původně jsme se s termínem „šikana“ setkávali převážně v armádě a ve věznicích, ale postupně zdomácněli mezi školní mládeží, mezi dospělými na pracovištích pak zejména pod pojmem sexual harassment. (Spurný, 1996)

Následující kapitoly jsou zaměřeny na šikanu mezi dětmi.

2.1 Vymezení pojmu

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.“
(Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení čj. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001 [on line])

Může mít formu tělesného i psychického týrání. Může být skrytá, kdy je dítě vyloučeno ze skupiny nebo izolováno od skupiny, nebo otevřená, kdy se fyzické násilí a ponižování děje na veřejnosti. M. Kolář (2001, s. 32) vymezuje tzv. „trojdimenzionální mapu“, podle které lze členit šikanu na:
„1. přímou a nepřímou,

2. fyzickou a verbální,

3. aktivní a pasivní."

Lze říci, že šikana je určitý typ agrese. Agresi chápeme jako ničivé chování, směřující k fyzickému, slovnímu nebo symbolickému napadení vůči jinému jedinci nebo předmětu. Cílem agrese je zastrašit druhého jedince, získat objekt nebo ho odstranit, jinému znemožnit a sobě zajistit společenské výhody. (Spurný 1996) Proto jedinec, který šikanuje svoji oběť, je nazýván agresorem. Ale, jak uvádí V. Holeček (1997) je toto pojmenování nesprávné. Měli bychom používat označení šikanující dítě, aktér šikany, neboť ne každé agresivní dítě šikanuje.

V České republice se s šikanou setkalo přes čtyřicet procent školáků. (Štráfeldová, 2004)

2.2 Etiologie

Příčiny existence tohoto sociálně patologického jevu hledají odborníci v osobnosti pachatele, v prostředí, kde vyrůstal, v osobnosti oběti a v podmínkách, ve kterých k šikanování dochází. (Spurný, 1996)

Může se jednat o psychickou deprivaci z neuspokojení potřeb agresora (především lásky a bezpečí), omezení prostoru, určitý druh obrany atp.

Ke vzniku šikany nejvíce přispívá agresivní jednání útočníka, pasivní jednání okolí a zejména sociální klima nevšímavosti ostatních účastníků situace.

2.3 Projevy šikany

Na to, že je dítě šikanováno nás mohou upozornit skutečnosti, které vycházejí jednak z chování dítěte a jednak z chování jeho nejbližšího okolí.

P. Pöthe (1999) shrnuje nepřímé známky šikany těmito body:

- strach jít ráno do školy,
- zhoršení prospěchu ve škole, nezájem o učení,
- chození za školu,
- tělesné potíže spojené s nechutenstvím,
- absence přátel, kamarádů,
- bojácné a nejisté vystupování,
- snaha zdržovat se o přestávkách v blízkosti učitelů,
- návrat ze školy pozdě, hladový, s poškozenými osobními věcmi nebo oděvem,
- požadování peněz pod nejrůznějšími záminkami, domácí krádeže peněz, věcí,
- časté ztrácení osobních věcí, peněz,
- odřeniny, modřiny nebo jiné stopy po tělesném násilí,
- poruchy spánku a noční děsy,
- ztráta nálady, zármutek, netečnost.

K přímým známkám šikany tentýž autor (Pöthe, 1999) řadí tyto projevy:

- ztrapňování,
- nadávání a stálé kritizování,
- ponižování před spolužáky,
- poškozování osobních věcí a oblečení,
- vydírání,
- vyhrožování,
- bití a jiné tělesné napadání,
- nucení k požívání alkoholických nápojů a omamných látek,
- nucení k sexuálním praktikám.

Pokud jsme k dítěti jen přiměřeně pozorní, neměly by nám tyto varovné signály uniknout.

2.4 Specifika šikany

Tato kapitola se zabývá motivy šikany a specifickými fázemi vývoje šikany. Následuje seznámení s profilem typického agresora a typické oběti.

2.4.1 Motivy šikany

P. Říčan (1995) rozlišuje čtyři motivy šikany. Prvním motivem je **touha po moci**, přání ovládat druhého člověka. Agresor může cítit velké uspokojení, pokud je mu jeho oběť vydána na milost a nemilost.

Druhým motivem je **motiv krutosti**, kdy agresorovi působí potěšení, když vidí druhého trpět.

Další roli při šikaně hraje **zvědavost**. Týrat druhého člověka se může zdát jako dobrý experiment: Jak se zachová, když bude mít strach, když bude cítit bolest?

Se zvědavostí souvisí i poslední motiv šikany, jímž je nuda a **touha po stále silnějších zážitcích, po senzaci**.

M. Kolář (2001) diferencuje jiných šest motivů, které mohou vést k šikanování. Agresora, který chce být středem pozornosti a dělá vše pro to, aby získal obdiv a přízeň spolužáků vede **motiv pozornosti**.

Vzrušení z šikanování vychází z **motivů zabíjení nudy**.

Motiv „Mengeleho“ probouzí v agresorovi touhu nalézt hranice člověka tím, že zkouší, co vydrží.

Jinou hnací silou je **motiv žárlivosti**, kdy agresor závidí oběti přízeň učitelů, a proto se mu mstí.

Motiv prevence vede bývalou oběť k šikanování na nové škole, aby se sama šikanování vyhnula, nebo se rychle přidá k nějakému agresorovi.

Násilníci, kteří často nemají v učení úspěch, jsou ovládáni **motivem vykonat něco velkého** právě šikanováním slabších.

2.4.2 Fáze šikany

Obecně je známo, že nemoc je snáze léčitelná, „podchytí-li“ se hned v začátku. Stejně tak je to i se šikanou.

Následné informace vznikly na základě analýzy údajů z knihy M. Koláře Skrytý svět šikanování ve školách (1997).

1. fáze – počátky ostrakismu

Je mylná představa, že ke zrodu šikanování může dojít jen ve zcela výjimečných podmínkách - například za přítomnosti dítěte s psychickými problémy nebo na škole, kde není kázeň. Šikana se může objevit v jakékoli skupině.

Počátky ostrakismu se projevují tak, že neoblíbený jedinec je ze skupiny vyčleněný, ostatní ho pomlouvají, dělají mu naschvály, dělají si z něj legraci apod.

Tato situace je zárodečnou podobou šikany a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

2. fáze - fyzická agrese

Důvodů, proč první fáze šikany přeroste ve druhou fázi bývá několik. Uvedeme si tři časté příčiny.

1. V náročných situacích, začnou sloužit ostrakizovaní žáci jako ventil pro agresory.
2. V podmínkách, kdy spolu žáci tráví hodně času a mohou vytvářet hlubší vztahy. Pro zábavu nebo pro zvládnutí své vlastní nejistoty útočí na nejzranitelnějšího spolužáka.
3. V jedné třídě se sejde více agresivních jedinců a od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb.

3. fáze - vytvoření jádra

Tato fáze vytváří klíčový moment, kdy se utvoří skupinka agresorů, kteří začnou spolupracovat a systematicky, už ne pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti.

4. fáze - většina přijímá normy agresorů

Normy agresorů jsou přijaty majoritou skupiny a stanou se nepsaným zákonem. V této fázi se už málokdo dokáže agresorům postavit.

5. fáze - totalita

Neboli dokonalá šikana. Jde o rozdělení žáků na dvě sorty lidí - „otrokáři a otroci“. (Kolář, 1997, s. 36)

Otrokáři využívají na otrocích všechno, co jde - od materiálních věcí, až po jejich rozumové schopnosti, školní znalosti apod. „Největším důkazem moci nad těmito otroky je

to, že jim otrokáři mohou způsobovat bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit.“ (Kolář, 1997, s. 36)

Tento nejvyšší stupeň šikany se někdy v mírnější formě vyskytuje i na školách. Spíše je ovšem příznačný pro šikanu ve věznicích, vojenském prostředí, výchovných ústavech pro mládež.

2.4.3 Typický agresor

Sklon jednat agresivně vzniká pokaždé, když musíme překonat překážku, která stojí v cestě k uspokojení některé naší potřeby. (Spurný, 1996)

Agresoři bývají fyzicky zdatní, ale nemusí se jednat o pravidlo. Většinou mají mírně podprůměrný prospěch, ale jsou dostatečně sebejistí se snahou dominovat a ovládat druhé.

Obvykle se jedná o žáka, který je méně pozorný při vyučování, nemá rozvinuté svědomí, lže, podvádí, nerespektuje soukromé vlastnictví. V oblékání je nedbalý, zanedbává osobní hygienu. (Holeček, 1997)

Agresor je obvykle impulsivní, útočný, podezřívavý, neschopný empatie a předvídání následků svého chování.

Motivem jednání útočnicka bývá nejčastěji nevyřešený vnitřní konflikt, ale může to být i vlastní traumatizující zkušenost získaná v roli oběti šikanování, se kterou se tímto způsobem snaží vypořádat. (Spurný, 1996) G. Salmon, kterého cituje Ch. Kyriacou (2005), rovněž upozorňuje na skutečnost, že

šikanující mohou být zároveň oběťmi. Neznamená to doslova, že by sami byli šikanováni, ale mohou mít osobní problémy plynoucí z domácího prostředí.

Brněnská pedagogicko-psychologická poradna ([on line]) informuje o existenci tří typů iniciátorů šikany.

1. typ

Agresor je hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy, narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Ve jeho vlastní výchově je častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo napodobovali.

2. typ

Násilník je velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Agresor páchá násilí a mučení cíleně, je rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Mezi specifika rodinné výchovy iniciátora druhého typu šikanování patří časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ

Agresor je označován za „srandistu“, bývá optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

Povětšinou šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, patrná snaha vypíchnout "humorné" a "zábavné" stránky.

Nejsou zaznamenána žádná specifika rodinné výchovy. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

Přestože se šikanující děti navzájem velmi liší, často pocházejí z rodin, kde je výchova nedůsledná, nebo naopak přehnaně přísná, kde v rodinných vztazích chybí dostatek citu a kde se děti chovají agresivně vůči ostatním. (Kyriacou, 2005)

Pro rodinu agresora bývá většinou typický nezáměr o problémy dítěte, nedostatek času a citu, lhostejnost. Časté bývají projevy negativních citů nebo dokonce fyzického a psychického násilí. V. Holeček (1997) upozorňuje, že fyzické násilí páchané na dětech, pokud není z jejich strany pochopeno, vede samo o sobě k útočnému chování.

Rodiče, kteří se o své dítě zajímají, mohou být ale také nemile překvapeni zjištěním, že jejich dítě šikanuje spolužáky. Tito rodiče většinou nemají tušení, že jejich potomek, který je doma milý, klidný, bezproblémový, může někomu ublížit.

2.4.4 Typická oběť

Obětí šikany se může stát kdokoli, tedy i děti, které jsou fyzicky i psychicky zdatné. J. Spurný (1996) popisuje oběť agrese jako jedince, na kterého se - pro jeho vlastnosti, jednání, chování nebo sociální pozici - zaměřuje jednání agresora. Tomu jedinci hrozí materiální, fyzická nebo psychická újma.

Mnohem častěji ale bývají obětí šikany děti, které nějakým způsobem vyčnívají ze skupiny. Podle studie C. Cullingforda a G. Browna, kterou uvádí Ch. Kyriacou (2005) se žáci stávají oběťmi proto, že jsou „jiní“, například svým vzhledem nebo způsobem chování.

Dítě, které se stalo obětí šikany je obvykle tiché, plaché, bojácné, citlivé, má nízké sebevědomí. Je spíše submisivní.

Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou současně také agresory. Většinou se ve skupině účastní šikanování jiných. (Říčan, 1995)

Ve školním prostředí je k šikaně vybírán takzvaný outsider třídy, tedy dítě izolované, bez vlivu, bez kamarádů, často s protivným útočným a provokujícím jednáním. Často to bývají děti, které je vyhýbají „rvavým“ sportům (např. fotbal, hokej).

V rodinném prostředí, ve kterém oběti vyrůstají většinou nechybí láska a cit. Bývají ale nedostatečně vedeny k samostatnosti a nenaučily se, jak se prosadit v dětském kolektivu. (Říčan, 1995)

2.4.4.1 Nápadné děti

Obětí šikany se stávají děti, které jsou nějakým způsobem nápadné, vybočující z průměru.

M. Kolář (2001, s. 89) tuto typologii:

- „1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,*
- 2. oběti „silné“ a nahodilé,*
- 3. oběti „deviantní“ a nekonformní,*
- 4. šikanovaní žáci s životním scénářem oběti.“*

Zaměříme se na detailnější charakteristiku dětí, které se mohou snáze stát oběťmi šikany.

Na první pohled nápadné mohou být děti, které se od vrstevníků liší **vzhledem**. Jsou jimi děti se zrzavými vlasy, obézní, mající vzhledovou vadu apod. (Říčan 1995)

Jinou skupinkou nápadných dětí mohou být nadprůměrně inteligentní děti. **Nadprůměrně nadané děti** mohou působit v běžné třídě rušivě. Mimořádně nadané děti mívají problémy se začleněním do skupiny. Od svých spolužáků se děti v mnohém liší: svými znalostmi, formou uvažování i koníčky. Činnost skupiny je často nezajímá. Jsou jiné, a proto je skupina nepřijímá, v extrémním případě se mohou stát obětí šikany. Dětská skupina tak vyjadřuje nelibost a netoleranci k odlišnosti, přestože se jedná o odlišnost pozitivního charakteru. (Vágnerová, 2005)

Podprůměrně nadané děti, jejichž úroveň rozumových schopností spadá přibližně do pásma 71-85 IQ, bývají méně školsky úspěšné. Jejich pozice ve třídě může být různá, v závislosti na konkrétním chování a dalších vlastnostech. Podprůměrně

inteligentní děti bývají kolektivem odmítány, protože nejsou pro ostatní dostatečně atraktivní. Existuje zvýšené riziko, že se stanou obětí posměchu. (Vágnerová, 2005)

Psychosociální handicap, který představuje „komplex znevýhodnění ovlivňujících rozvoj dětské osobnosti, jejichž příčinou je nějaká dysfunkce v oblasti rodiny“ (Vágnerová, 2005, s. 253), může představovat další druh nápadnosti v dětské skupině. Je důsledkem narušení nebo rozpadu rodiny dítěte, nevhodného, necitlivého nebo dokonce ubližujícího jednání rodičů.

Děti z minoritních etnik, cizinci nebo děti sociálně zanedbávané, z nízké společenské vrstvy, mající **sociokulturní handicap**, také „vyčnívají“ z průměrného kolektivu.

Děti se **zdravotním handicapem** mají omezené předpoklady zvládat nároky školy i skupiny spolužáků. Z důvodů nemoci nebo zdravotního postižení mohou být méně výkonné, zvýšeně unavitelné, pohybově omezené, mohou mít problémy v oblasti smyslové percepce, nemusí vnímat mluvenou řeč nebo se jí naučit, mohou mít závažněji sníženou inteligenci apod.

Dítě mající psychosociální, sociokulturní nebo zdravotní handicap a nápadněji se lišící od skupiny, může být snadno izolováno, odmítáno i šikanováno. Existuje zde zvýšené riziko, že si na jeho úkor bude skupina dokazovat svoji moc.

Přestože **agresivní děti** mnohdy bývají aktéry šikany, mohou některým dětem vadit natolik, že je šikanují.

Úzkostné děti, které jsou plaché, bojácné, neprůbojné bez schopnosti se bránit bývají odmítány, protože mají nežádoucí

vlastnosti, které skupině neimponují. Tyto děti bývají potenciálním obětním beránkem šikany. (Vágnerová, 2005)

2.5 Důsledky šikany

Následky šikany jsou velice vážné. Je nepochybné, že se na životě dítěte projeví zkušenost, kterou se šikanou zažilo, ať v roli agresora, oběti nebo přihlížejícího.

Závažnost poškození závisí na tom, jak moc destruktivní šikanování bylo a jestli bylo krátkodobé nebo dlouhodobé. (Kolář, 2001)

2.5.1 Důsledky pro agresora šikany

Dětští agresori se v posledních ročnících základní školní docházky často v prospěchu zhoršují a stávají se členy sociálně rizikových part. Je pro ně náročnější využívat svých schopností a v dospělosti mají mnohem častější konflikty se zákonem než ostatní děti. Dále se projevují nedostatky v mravním a duševním vývoji, antisociální postoje a u děvčat krutost k vlastním dětem. Pokud již v dětském věku získají pocit, že se surovost vyplácí, jejich agresivita v dalších letech bezesporu poroste. (Říčan, 1995)

2.5.2 Důsledky pro obět' šikany

Dlouhodobé důsledky s sebou nese časté a trvalé šikanování. Oběti nejsou jen nešťastné, mají pocit osamělosti, ale mohou se u nich projevit i psychické problémy, vyhýbaní se a

odmítání školy a jejich studijní výsledky se zhoršují. Je známo mnoho extrémních případů, kdy trvalé slovní týrání vedlo žáka až ke spáchání sebevraždy. Jak ukazuje studie W. R. Croziera a E. Skliopidoua urážlivé nadávky mohou mít na žáka větší záporný dopad, než se obvykle domníváme. (Kyriacou, 2005)

Na osobnosti oběti šikany se mohou také objevit sklony k depresi, pochybám o sobě samém a pocity méněcennosti. (Říčan 1995) Sebezničující tendence osobnosti oběti šikany jsou také častým jevem. (Kolář, 2001)

Pokud šikana není po dlouhou dobu odhalena dochází u dítěte k totálnímu vyčerpání organismu, což může mít za následek rozvoj psychosomatického onemocnění. (Lovasová, 2006)

Ch. Kyriacou (2005) uvádí závěry případové studie dívky, kterou provedl A. Weaver, kdy se dívka stala ve škole obětí citového týrání. U této dívky se objevily příznaky podobné jako u posttraumatické stresové poruchy.

Přes názor P. Říčana (1995), že děti v dospělosti šikaně obvykle uniknou, protože si mohou vybrat prostředí, ve kterém se budou pohybovat, uvádí L. Lovasová (2006), že pro jedince, který byl dříve šikanován, je typická tendence stát se outsiderem ve všech skupinách, i tam, kde se nešikanuje.

2.5.3 Důsledky pro přihlížejícího šikany

Z pedagogické teorie vyplývá, že na ostatních členech kolektivu, kteří nejsou ani agresory, ani oběťmi, ale pouze přihlížejí, se podepíše strach z toho, že by se sami mohli

stát obětí. Mnohdy mívají také špatné svědomí, že nepomohli, nezastali se, když mohli. (Říčan, 1995)

Podle L. Lovasové (2006) hrozí dětem, které šikaně přihlížely, ztráta iluzí o společnosti, která by měla zajistit každému člověku ochranu před násilím. Vzhledem k jejich zkušenosti, že autority nezasahují, přestože je pácháno na obětech násilí, mohou později jako dospělí k porušování zákona přistupovat podobně oni sami. Dochází u nich k porušení mravních a morálních postojů.

2.6 Výchovní přístup

Postoj rodičů a pedagogů k šikanování může zásadně ovlivnit jejich aktéry i pozorovatele a omezit tyto patologické jevy na školách.

2.6.1 Řešení šikany v institucích

Zvládnutí šikany mezi dětmi je nepochybně náročný úkol, vyžadující přiměřené praktické i teoretické znalosti.

M. Kolář (1997) rozeznává dva hlavní důvody, které upozorní na to, aby se šikanování začalo vyšetřovat. Jsou to přímo alarmující signály a signály nepřímou varující.

Přímo alarmujícími signály mohou být například telefonická nebo osobní oznámení rodičů dítěte o šikanování. Dále to může být náhlým „provalením“ šikanování (např. když učitel vejde do třídy dříve než po zvonění a nachytá agresory a oběť).

Nebo zoufalou reakcí oběti, kdy se sama svěří učiteli nebo napíše anonymní dopis.

Signály nepřímo varujícími mohou být:

- dítě je o přestávkách často samo, ostatní o ně nejeví zájem, nemá kamarády,
- při týmových sportech bývá dítě voleno do mužstva mezi posledními,
- přestávkách vyhledává blízkost učitele,
- má-li dítě promluvit před třídou, je nejisté, ustrašené,
- působí smutně až depresivně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči,
- zašpiněný nebo poškozený oděv,
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které dítě nedovede uspokojivě vysvětlit,
- dítě je osamoceno, s nikým se nebaví, má smutnou náladu, působí nešťastně a ustrašeně,
- žák nechodí na tělocvik, vždy zůstává ve třídě, má nadměrnou omluvenou absenci, případně i neomluvenou absenci,
- žákovi se náhle zhorší prospěch, nesoustředí se při vyučování.

Jestliže má učitel podezření a zvýší pozornost, může agresory přistihnout při činu. Pak je věc jasná a zbývá vyvodit důsledky. Pokud se o šikaně dozvídáme od postiženého dítěte nebo od jiných dětí ve třídě, popřípadě od lidí, kterým se oběť svěřila, je na učiteli, aby záležitost vyšetřil.

Vyšetření šikany bývá obtížné. Jak si při tom učitel počíná, má dokonce mimořádný výchovný význam, ať už v kladném či záporném slova smyslu.

Řešení šikany je náročný úkon jak pro oběť, agresora, tak i pro pedagoga. Pokud se případ podaří vyšetřit a vyřešit, je nutné i nadále pracovat se skupinou a vytvářet prevenci proti tomuto patologickému jevu.

2.6.1.1 Úloha školy

Následné informace byly vypracovány podle článku Šikana na školách od I. Polákové (1998). Každý vážnější případ šikany musí oznámit třídní učitel řediteli školy. Učitel se snaží uchránit oběť před dalším násilím, v krajním případě i tak, že dítě několik dní zbaví školní docházky, aby získal čas záležitost vyřešit.

Pokud se jedná o méně závažný případ, někdy stačí domluva agresorovi, který si při této domluvě uvědomí, že jeho chování přesáhlo povolené hranice. Domluva má zpravidla zahrnovat i hrozbu sankcemi.

V úvahu připadá i projednání toho, co se stalo, se sezvanými rodiči všech žáků třídy, v níž došlo k šikaně, a to za přítomnosti aspoň některých vyučujících. Hlavním cílem je zapůsobit přes rodiče na děti tak, aby nepřipustily pokračování šikany.

Výsledky vyšetřování a potrestání agresorů je třeba oznámit před celou třídou. Je důležité, aby třída rozhodnutí přijala

a podpořila. Je vhodné třídu vyzvat, aby další šikanování nepřipustila.

2.6.2 Řešení šikany v rodině

Šikanu je nutno řešit v rodině agresora, ale stejně tak i v rodině oběti.

2.6.2.1 V rodině agresora

Jak se dovídáme ze stránek Katedry informačních technologií a technické výchovy Univerzity Karlovy (Poláková, 1998) rodiče agresorů se většinou vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanuje jiné děti, protože se s tím dítě samo doma zřídka kdy pochlubí. Pokud je škola informuje o takovém prohřešku, bývá to pro ně mnohdy příležitost k tomu, aby dítě fyzicky potrestali, což ovšem agresivitu spíše podpoří než oslabí. Je překvapením, že někteří rodiče mohou toto chování dítěte naopak uvítat jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě neztratí.

Optimální by bylo, kdyby agresor prožil hluboké zahanbení a přijal přiměřený trest. (Holeček, 1997) V každém případě by se mělo dítě omluvit oběti šikany a nějakým způsobem ji odškodnit.

Důležitým krokem je, jak uvádí B. Veškrnová (2004), aby se rodiče agresora omluvili rodičům oběti a ujistili je (a zároveň maximálně zajistili), že udělají vše pro to, aby se záležitost v jakékoli podobě už neopakovala.

2.6.2.2 V rodině oběti

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji než rodiče agresorů, protože některé děti se doma svěří se svým trápením, nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že se rodiče dovtípí, oč jde. Je spodivem, že někteří rodiče utvrdí dítě v tom, že se nemá bránit, aby agresory ještě víc nerozzuřilo, radí mu např., aby se ani slovně neohrazovalo. Někdy dokonce obviní dítě z toho, že si za to může samo a žádají od něj, aby si to samo vyřídilo. (Poláková, 1998)

Pro dítě je nutné, aby vědělo, že mu rodiče věří a že za ním stojí. Rodiče by měli poskytnou dítěti maximální oporu. Dále je vhodné, aby rodiče co možná nejpodrobněji zaznamenali výpověď dítěte a navštívili třídního učitele a ředitele školy. Podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte, musí škola případy šikany vždy projednávat. Pokud tak nečiní, je možné ji žalovat. (Holeček, 1997) Podle situace ve škole, ale i různých jiných okolností mohou rodiče uvažovat o dalších opatřeních - např. navázat kontakt s odborníkem z pedagogicko-psychologické poradny, navštívit rodiče agresora a domluvit se s nimi o nápravě situace.

2.7 Prevence šikany

Je zřejmé, že tam, kde je věnována pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt klesá a není přenášena ani mimo školu.

K prevenci šikany patří ochrana dětí před vlivem mediálního násilí a pornografie, které snižují citlivost dětí ke kultuře, oslabují smysl pro kázeň atd. Omezení konzumu tohoto zboží není záležitostí pouze školy, ale hlavně rodiny. (Poláková, 1998)

K prevenci proti šikaně může dále přispět dobré sociální klima ve skupině i v celé třídě, důvěra mezi dětmi a dospělými a mimo jiné také znalost toho, co dělat, když se něco takového vyskytne.

Možnou cestou pro pedagogy, kterým se nedaří řešit případy šikanování, může být experimentálně ověřený program proti šikaně, který byl ukončen v roce 2003. Jeho autorem je M. Kolář. Tento program je určen pro každou školu. Jeho prvním krokem je vzdělávání. Nejdříve je tedy nutné to, že se učitelé dozvědí, co se dá pro ochranu dětí před šikanou udělat. Po absolvování vzdělávacího kurzu jeho absolventi utvoří užší realizační tým. Čím více učitelů je v něm zapojeno, tím lépe. Ředitel školy samozřejmě nesmí chybět. Realizační tým by se měl scházet minimálně jednou za měsíc. Jeho úkolem je vytvoření a průběžné doladování školního programu proti šikaně a zároveň řešení konkrétních případů šikany, ke kterým na školách došlo. Předpokladem úspěchu je také spolupráce s odborníky a institucemi, které se problematikou šikany zabývají z pohledu svého profesního

zaměření. Po těchto stádiích následuje samostatná práce s žáky, tedy především prevence. Důraz je kladen na prevenci v třídních hodinách. Třídní učitelé v nich pracují s takzvanou skupinovou dynamikou třídy, což představuje cílené zacházení se silami, jež vznikají mezi žáky v jejich skupinovém prostředí. Nakonec program proti šikanování počítá ještě se třemi komponentami - ochranný režim, spolupráce s rodiči a školní poradenské služby. (Doubrava, 2005)

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení čj. 28 275/2000-22 ([on line]) uvádí následující aktivity pedagogických pracovníků a ředitele školy (celé znění viz příloha 1).

Základem prevence šikanování je seznámení žáků, učitelů, vychovatelů, výchovného poradce a ředitele školy s podstatou, formami a nebezpečnými důsledky šikany.

Velký důraz je kladen na podchycení počátečních projevů šikanování.

K preventivním aktivitám pedagogických pracovníků patří vést důsledně a systematicky žáky ve výchovně vzdělávacím procesu k osvojování pravidel mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka.

Dále je žádoucí rozvíjet u žáků především kladné mezilidské vztahy a respekt k životu druhého člověka, úctu k individualitě každého jedince, mravní chování, jednání v jednotě s právními normami s důrazem na právní zodpovědnost jedince.

Je potřeba, aby pedagogičtí pracovníci ve vyučovacích předmětech, ale i mimo vyučování tak, aby byli pro žáky dobrými mravními a morálními vzory. Žáci se tímto učí přijímat všeobecné hodnoty společnosti, identifikovat se s nimi a aplikovat je v každodenním životě.

Pedagogičtí pracovníci mohou využívat možnosti prohlubovat si své znalosti v prevenci šikanování.

Ředitel školy odpovídá za aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Vychází se z souhrnného pojetí preventivní strategie, která je součástí minimálního preventivního programu školy.

Ředitel zajišťuje účast školního metodika prevence, případně dalších zájemců v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Školní metodik prevence nese odpovědnost za informovanost všech pedagogických pracovníků školy o dané problematice.

Ředitel navozuje úzkou spolupráci mezi žáky, pedagogy a rodiči. Srozumitelně vymezuje možnosti, jak oznamovat i zárodky šikanování.

Ve školním řádu jsou jasně stanovena pravidla chování a současně sankce za jejich porušení.

Ředitel zajišťuje v souladu s pracovním řádem kvalitní dohled pedagogů o přestávkách, před začátkem vyučování, po skončení vyučování, během osobního volna, a to především v prostorách, kde by k šikanování mohlo docházet.

Ředitel školy ve spolupráci se školním metodikem prevence a výchovným poradcem seznamuje pedagogy se způsobem, jak oznamovat a vyšetřovat šikanování (viz následující kapitola Metody řešení šikanování), vede pečlivou evidenci všech případů šikanování a agresivního chování mezi žáky školy.

Ředitel školy aktivně zapojuje také nepedagogické pracovníky do prevence šikanování.

Ředitel spolupracuje s odbornými pracovišti resortu školství.

2.8 Šikana z právního hlediska

Internetové stránky brněnské pedagogicko-psychologické poradny (Šikana [on line]) charakterizují šikanu z právního hlediska podle O. Choděry. Autor uvádí, následující podmínky, které musí být splněny:

- agresor se dopustil činu, který splňuje rysy konkrétního trestného činu
- je prokázán úmysl agresora dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti
- jeho chování dosahuje intenzity uvedené v zákoně.

U trestných činů, jejichž základem je šikana, je možné předpokládat, že bude akt jako trestný čin považován.

Šikana bývá nejčastěji postihována podle trestního zákona jako:

- trestný čin omezování osobní svobody (podle § 231);
- trestný čin vydírání (podle § 235);
- trestný čin útisku (podle § 237);

- trestný čin loupeže (podle § 234);
- trestný čin ublížení na zdraví (podle § 221);
- trestný čin poškozování cizí věci (podle § 257);
- trestný čin znásilnění (podle § 241), či pohlavního zneužívání (podle § 242).

Aby byl pachatel trestně postižitelný, musí být starší 15let. Děti mladší 15let nejsou trestně odpovědné, bývají předány do péče orgánu sociálně - právní ochrany, popřípadě mohou být postiženi jejich rodiče. Nezletilému agresorovi může být nařízena ústavní výchova, může nad ním být stanovený dohled.

Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, odpovědnost nese škola.

III PRAKTICKÁ ČÁST

1 Cíl praktické části

Vytvořit plán, jak postupovat při šikaně na ZŠ Jestřebí.

2 Situace v ZŠ Jestřebí

Před realizací cíle práce je žádoucí zjistit, zda se v ZŠ Jestřebí šikana vyskytuje.

2.1 Charakteristika školy

Základní škola se leží v obci Jestřebí, v okrese Česká Lípa. 1. stupeň ZŠ se nachází ve vedlejší obci Provodín, 2. stupeň v samotném Jestřebí. Do školy dojíždějí žáci ze sedmi okolních vesnic.

Škola má ve školním roce 2008/2009 136 žáků a 14 pedagogických pracovníků.

2.2 Šetření šikany na ZŠ Jestřebí

Za pomoci dotazníku byly zjišťovány informace, zda se žáci 2. stupně ZŠ Jestřebí setkali se šikanou.

2.2.1 Stanovení předpokladů

Předpoklad č. 1

Lze předpokládat, že s problematikou šikany se setkalo 40-50% žáků školy.

Předpoklad č. 2

Lze předpokládat, že se učiteli se šikanou svěří méně než 60% žáků.

2.2.2 Použitá metoda

Pro šetření, jehož cílem je vyvrátit či potvrdit předpoklady uvedené v předchozí kapitole, byl zvolen dotazník.

Dotazník je složen jak z uzavřených tak otevřených otázek. Dotazník se skládal z jedenácti otázek.

Dotazník obsahuje jedinou zpřesňující otázku na žáka a to, zda se jedná o dívku či chlapce. Nachází se hned v úvodu. Následují dvě otázky, zjišťující žák ve škole cítí a zda má ve třídě kamaráda. Dále jsou dvě stěžejní uzavřené otázky, které mají za úkol zjistit, zda žáci ZŠ Jestřebí byli šikanováni. Následuje šest doplňujících otázek. Poslední otázka zjišťuje, zda se žáci, kteří byli šikanováni s touto skutečností někomu svěřili.

Dotazník pro zachycení alarmujících signálů byl převzat z knihy Bolest šikanování od M. Koláře (2001). (viz Příloha 2)

2.2.3 Popis zkoumaného vzorku

Se šikanováním se mohou setkat děti již na 1. stupni ZŠ (viz kapitola Charakteristika dětí školního věku). ZŠ Jestřebí je škola s nízkým počtem žáků, proto byli pro šetření vybráni všichni žáci 2. stupně. Důvodem byl nízký počet dětí středního školního věku a častější výskyt vztahových problémů žáků 2. stupně.

Dotazník vyplnilo 22. ledna 2008 šestnáct dívek a čtyřicet dva chlapců. Dva dotazníky byly nevyhodnotitelné. Ve zkoumaném souboru byly použity dotazníky šestnácti dívek a čtyřiceti chlapců.

2.3 Výsledky průzkumu a jejich interpretace

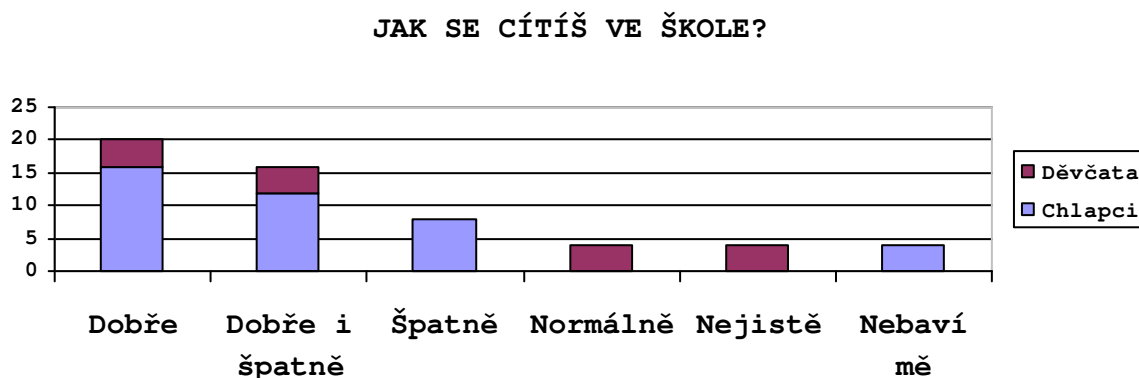
Verifikace předpokladu číslo jedna:

Lze předpokládat, že s problematikou šikany se setkalo 40-50% žáků školy.

Šikana je stále častější jev na školách. Zda se s problematikou šikany setkali i žáci ZŠ Jestřebí bylo ověřováno prvním předpokladem.

Pro jednodušší orientaci jsou výsledky jednotlivých otázek uvedeny v grafech. Čísla grafů jsou shodná s čísly otázek v dotazníku.

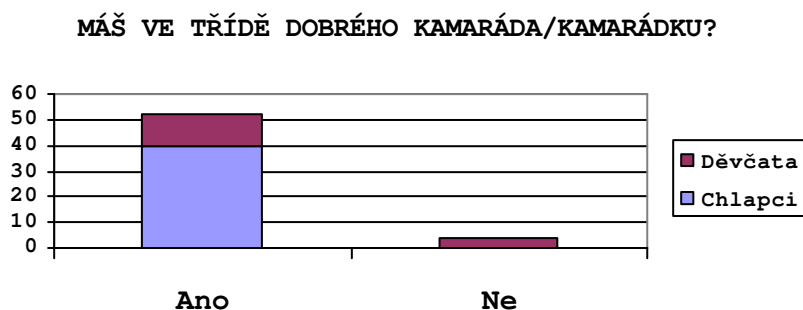
Graf č. 1

Z odpovědí na první otázku je patrné, že většina žáků se ve škole cítí dobře, normálně nebo je škola nebaví. Šestnáct žáků se někdy ve škole cítí dobře, jindy špatně. Dvanáct žáků uvedlo, že se ve škole cítí špatně, z tohoto počtu čtyři nejistě.

Je velmi pravděpodobné, že důvodem proč se žáci ve škole cítí dobře i špatně, špatně nebo nejistě může být náročnost učiva, špatný prospěch nebo může vyplývat z negativních vztahů ve skupině.

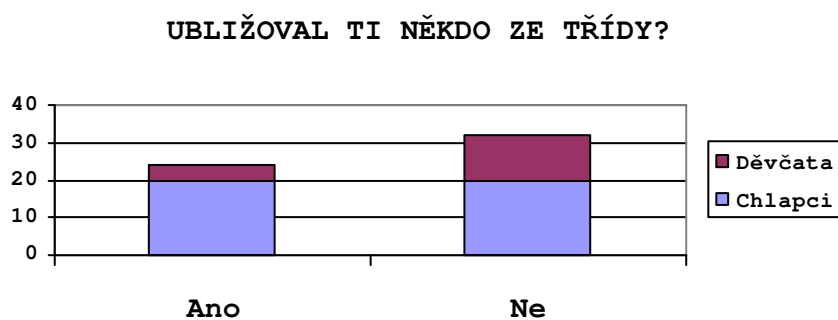
Graf č. 2

Z odpovědí na otázku číslo dva je zřejmé, že padesát dva žáků má ve třídě dobrého kamaráda. Čtyři žákyně ovšem uvedly, že nemají ve třídě dobrého kamaráda ani kamarádku.

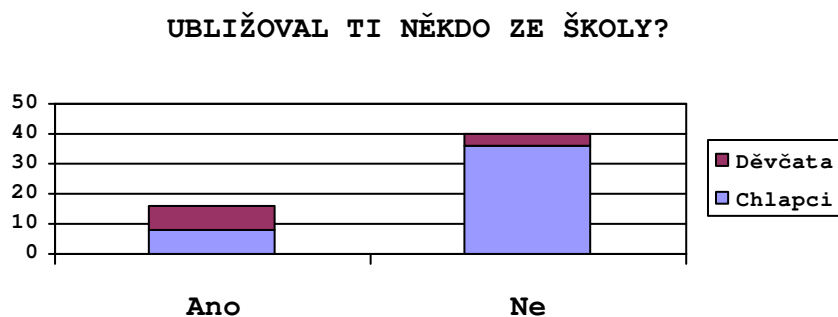
Lze předpokládat, že skupina tyto žákyně nepřijímá, ze svého kolektivu je patrně vyčlenila.

Graf č. 3

Je patrné, že většině žáků, třiceti dvěma z celkového počtu padesáti šesti, nikdo ze třídy neubližoval. Dvacet čtyři žáků se ovšem s ubližováním ze strany spolužáků setkali.

Graf č. 4

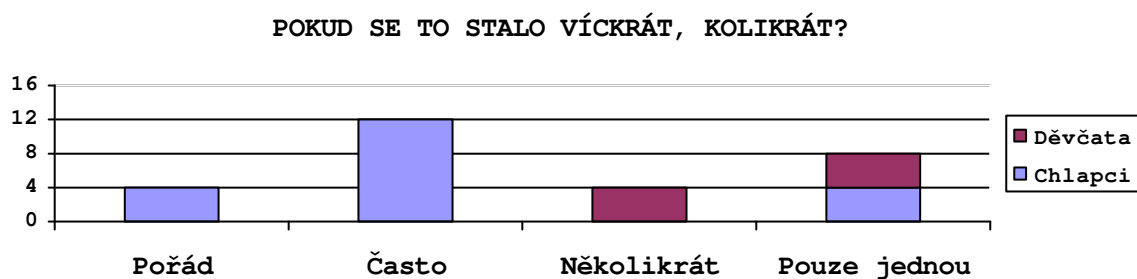
Z výsledků grafu číslo čtyři vyplývá, že šestnáct žáků z celkového počtu padesáti šesti uvedlo, že jim ubližoval někdo ze školy.

Z padesáti šesti dotazovaných žáků uvedlo dvanáct, že jim ubližoval někdo ze třídy, čtyřem někdo ze školy a dvanáct žáků uvedlo, že jim ubližoval někdo ze třídy i ze školy.

Z odpovědí na otázky číslo tři a čtyři vyplývá, že šikana v ZŠ Jestřebí existuje.

Následujících šest doplňujících otázek zodpovídalo dvacet osm žáků, kteří kladně odpověděli na otázky číslo tři a čtyři, tedy ti, kteří uvedli, že jim ubližoval někdo ze třídy, ze školy nebo ze třídy i ze školy.

Graf č. 5

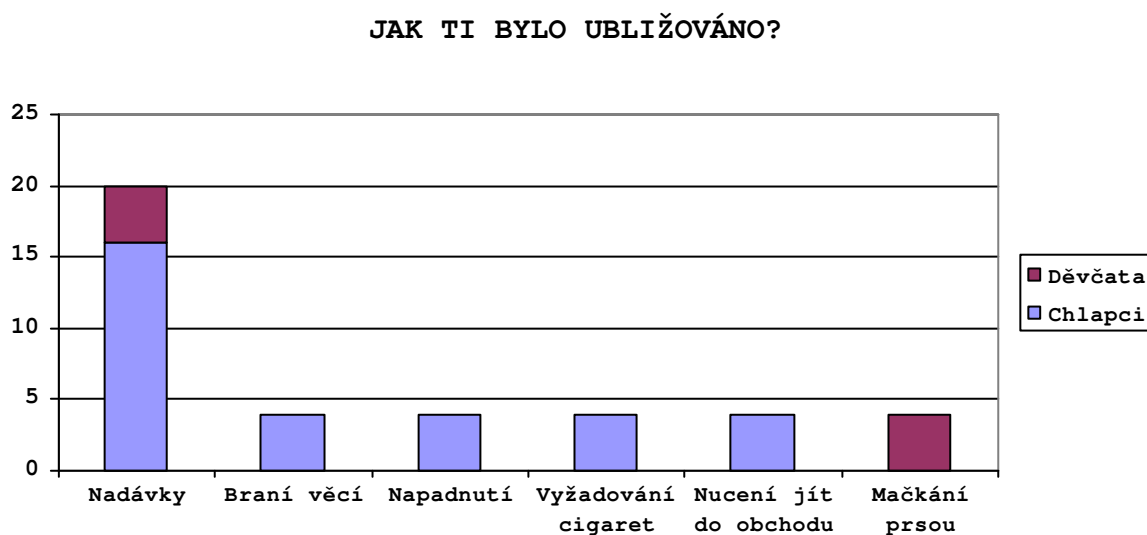

Dvanáct žáků na otázku číslo pět odpovědělo, že jim bylo ubližováno pouze jednou nebo několikrát.

Z toho je možné usuzovat, že se jednalo o krátkodobou záležitost.

Ovšem u šestnácti žáků, jejichž odpovědi je často nebo pořád, můžeme soudit, že se jedná o dlouhodobější šikanování.

Graf č. 6

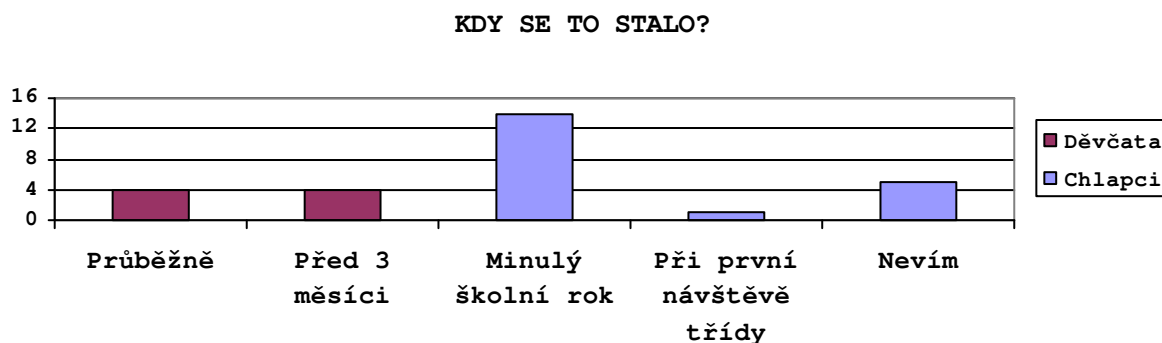

Někteří dotazovaní žáci uvedli více forem šikany, kterou zažili.

Je evidentní, že nejčastější formou je verbální aktivní přímá šikana, kdy žáci slyší nadávky. Dále se jedná o fyzickou aktivní nepřímou šikanu, kdy jsou jim brány popř. ničeny věci, fyzickou pasivní přímou šikanu, v jejímž případě dochází k vynucování koupi cigaret nebo návštěvy obchodu.

Vyskytuje se i případ fyzické přímé aktivní šikany, kdy oběť agresor napadl a mačkal jí prsa.

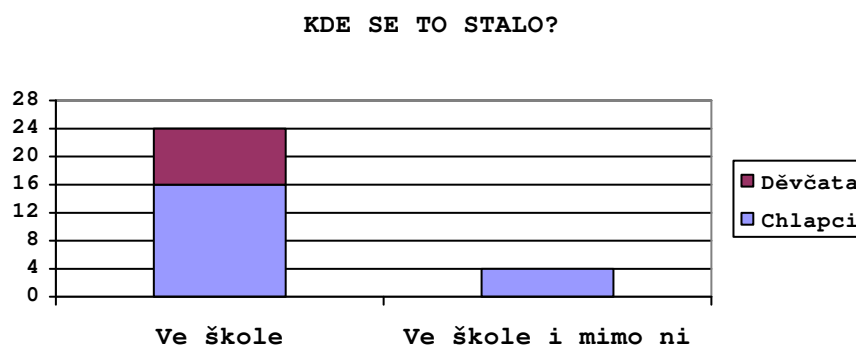
Graf č. 7

Je patrné, že pouze v případě čtyř žáků se jedná o dlouhodobější šikanu, neboť se jim děje průběžně.

U dvanácti dotazovaných je velmi pravděpodobné, že se jednalo o šikanu krátkodobou nebo byla vyřešena, neboť k ní došlo pouze při první návštěvě třídy, minulý školní rok, před 3 měsíci nebo si žáci nevzpomínají, kdy k ní došlo.

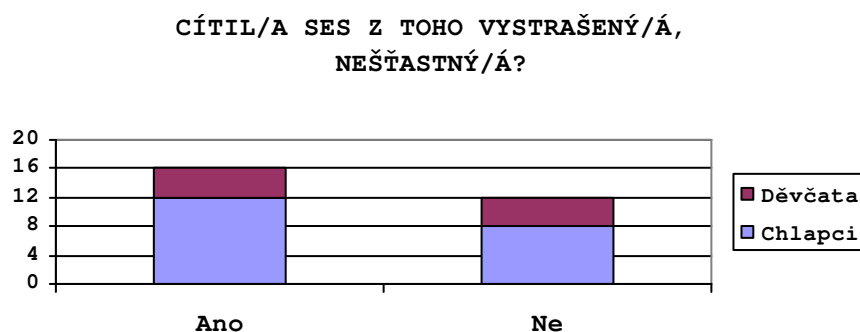
Graf č. 8

Z celkového počtu dvaceti osmi jen čtyři žáci zažili šikanu ve škole i mimo ni. Z otázky číslo osm lze vyčíst, že k šikanování docházelo převážně ve škole.

Z odpovědí na otázky číslo pět, sedm a osm vyplynulo, že se jedná ve většině případů o šikanu krátkodobější, ke které docházelo ve škole. Důvodem může být fakt, že byla v takové formě, že ji učitelé nezaznamenali nebo na ni nebyli upozorněni.

Graf č. 9

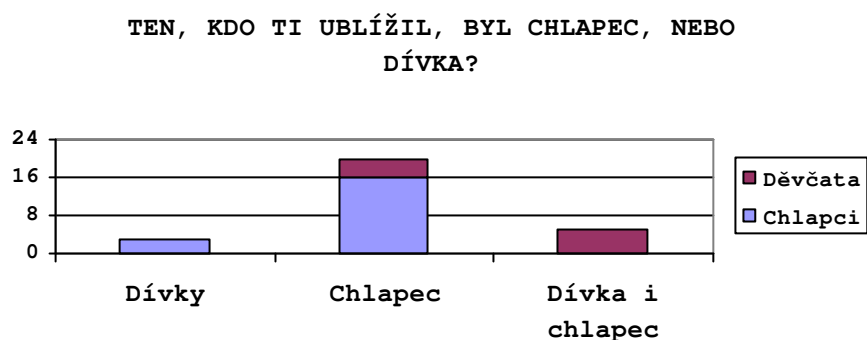
Z výsledků grafu vyplývá, že velká skupina žáků byla ubližováním vystrašených nebo z něho byli nešťastní.

Je nepochybné, že se stali objektem šikany.

Pro dvanáct žáků to nepříjemný zážitek nebyl.

Lze soudit, že ubližování za závažné nepovažovali. Je možné se domnívat, že se nejednalo o takovou formu šikany, aby z ní byli vystrašení. Je také pravděpodobné, že jednání spolužáka mohli chápat jako kamarádské „popichování“ nebo se jednalo o žáky, kteří si naschválý spolužáků vykládali jako zájem o ně.

Graf č. 10

Z odpovědí na otázku číslo deset lze vyčíst, že nejčastěji se žáci setkali se šikanováním ze strany chlapce, tuto skutečnost uvedlo dvacet žáků. Tři chlapci byli šikanováni děvčaty. Pět dívek bylo šikanováno jak chlapcem tak dívkou.

Je pravděpodobné, že důvodem, proč častěji ubližoval chlapec je výrazně vyšší počet chlapců než dívek na škole, jejich fyzická zdatnost nebo snaha si tímto způsobem dokazovat postavení ve skupině.

Shrnutí výsledků verifikace předpokladu číslo jedna:

Předpoklad číslo jedna byl provedeným šetřením potvrzen.

Z jednotlivých grafů číslo tři a čtyři vyplývá, že na ZŠ Jestřebí k šikaně dochází. Se šikanou se setkala 50% žáků.

Z odpovědí na doplňující otázky lze soudit, že se jedná především o krátkodobější šikanu mnohdy chlapcem, kdy jsou oběti napadány nejčastěji verbálně, objevuje se však i šikana fyzická. K šikanování dochází převážně ve škole. Pro těsnou menšinu žáků, kteří šikanu zažili to byl nepříjemný zážitek, ze kterého byli vystrašení a nešťastní.

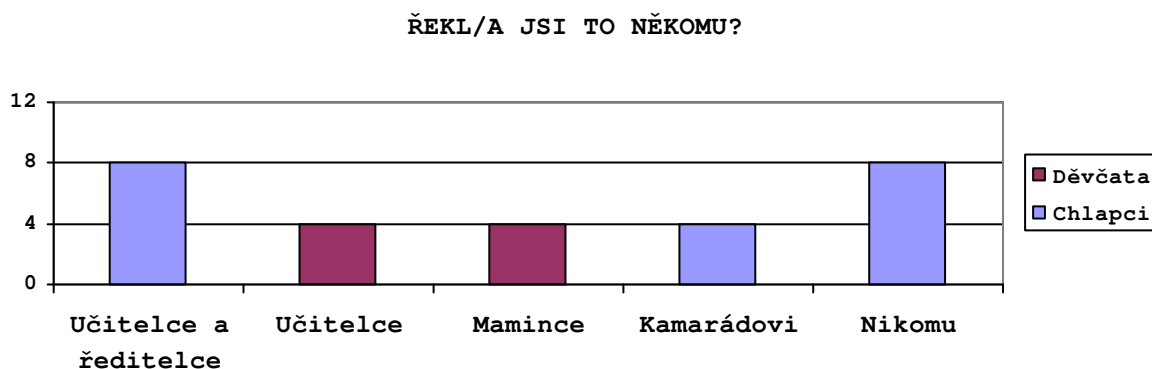
Verifikace předpokladu číslo dvě:

Lze předpokládat, že se učiteli se šikanou svěří méně než 60% žáků.

Oběť šikany bývá vystrašená, stydí se. Mnohdy je agresorem zastrašena a z obavy, aby se jí nemstil, raději o šikanování nikomu neřekne.

K potvrzení či vyvrácení předpokladu posloužila otázka číslo jedenáct v dotazníku. Odpověď zachycuje graf číslo jedenáct.

Graf č. 11

Z grafu je možné zjistit, že se dvacet žáků s faktem, že jim bylo ubližováno svěřili učitelce nebo ředitelce, mamince nebo kamarádovi.

Je nepochybné, že většina žáků má důvěru v dospělou osobu nebo kamaráda, kterému se s negativní zkušeností svěří. Jako pozitivní se dá chápat, že se dvanáct dotazovaných svěřilo učitelce nebo ředitelce školy. Z toho je možné soudit, že šikana na škole není přehlížena, proto se žáci svěřují ředitelce nebo učitelkám, neboť věří, že jim pomohou.

Shrnutí výsledků verifikace předpokladu číslo dvě:

Předpoklad číslo dvě byl provedeným šetřením potvrzen.

Šetřením bylo zjištěno, že se učiteli se šikanou svěří 43% žáků.

Jako příznivé lze chápat zjištění, že 71% žáků se se skutečností, že byli šikanováni někomu svěří.

3 Návrh krizového plánu postupu ZŠ Jestřebí proti projevům šikany

Navrhovaný pro ZŠ Jestřebí vychází z Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení čj. 28 275/2000-22 ([on line]) a z publikace M. Koláře (2001) Bolest šikanování.

3.1 Informování ředitele školy

Pokud bylo zjištěno, že k šikanování dochází, je povinností učitele oznámit tuto skutečnost řediteli školy.

3.2 Zmapování situace

Pro potvrzení a jako první část vyšetřování je vhodné zjistit konkrétnější informace prostřednictvím anonymního dotazníku (viz příloha 2).

Na nástěnce jsou vyvěšeny letáky pro oběti, aby věděly, co mají dělat a kde mají hledat pomoc. (viz příloha 3, 4)

3.3 Určení stádia šikany

Pedagog určí stádium šikanování. 1., 2. a 3. stádium je považováno za počáteční, 4. a 5. za pokročilé. (viz kapitola Fáze šikany)

K určení stádia šikany poslouží tabulka určující příznaky chování, spolupráce, vztahů a atmosféry, které jsou typické pro různá stádia vývoje skupiny. (viz příloha 5)

Předběžné výpovědi, jak dlouho šikanování probíhalo bývají také ukazatelem, ve kterém stádiu šikanování je. V případě, že šikanování probíhá déle než tři měsíce, bývá pravděpodobné, že se jedná o šikanu pokročilejšího stádia. Pokud skupina funguje krátkou dobu, šikana bývá v počátečním stádiu.

3.3.1 Pokročilé stádium

V případě, že se jedná o pokročilé stádium šikanování je nezbytné:

- zabezpečit ochranu obětem (viz kapitola dále Ochrana oběti),
- nepokračovat ve vyšetřování,
- přenechat řešení na odbornících.

Telefonní čísla na odborníky, kteří řeší pokročilá stádia šikany jsou uvedena v příloze práce (viz příloha 6).

3.3.2 Počáteční stádium

Nasvědčují-li příznaky existenci jednoho z počátečních stádií šikanování, pedagog provede vyšetřování.

3.4 Vyšetřování

Cílem vyšetřování je zabránit prozrazení, kdo o šikanování informoval. Vyšetřování obětí, svědků a agresorů je vedeno tak, aby ostatní nemohli zjistit, kdo co řekl. Především jde o snahu ochránit informátory před pomstou agresorů.

3.4.1 Strategie

Úkolem strategie je nalézt odpovědi na tyto otázky:

- Kdo je obětí nebo kolik je obětí?
- Kdo je agresorem nebo kolik je agresorů? Kdo z nich je původce, kdo aktivní účastník a popřípadě kdo je obětí i agresorem?
- Co, kdy, kde a jak dělali agresoři obětem?
- K jak závažným projevům došlo?
- Jak dlouho šikanování trvá?

Výpovědi je nutné pečlivě zaznamenat a uložit do důkazního materiálu.

Nejdůležitější je vytvořit si přehled hlavních typů agresorů a u jejich jmen si poznamenat přesné údaje co, kdy, kde, jak a komu udělali.

Strategie zahrnuje pět bodů:

- 1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběti.**

Cílem je zmapování šikanování. Pokud nejdříve hovoříme s informátory, je poté nutné provést ihned rozhovor s oběťmi. Neprovádíme rozhovor s podezřelými pachateli.

2. Nalezení vhodných svědků.

Úkolem je vytipovat svědky, kteří budou pravdivě informovat. Zde je možné udělat nejvíce chyb.

3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).

V tomto bodě většinou stačí promluvit si s jednotlivými žáky. V případě nejasností, je vhodné provést doplňující a zpřesňující rozhovor nebo konfrontaci dvou svědků. V žádném případě nekonfrontujeme oběť a agresora.

4. Zajištění ochrany obětem.

U počátečních stádií nejsou většinou bezpečnostní opatření nutná. Vždy je však nutné sledovat oběť a např. si s ní domluvit osobní setkání, protože šikana se může opět projevit. Bezpečnost může být dále zajištěna setkáváním pedagoga s loajálními informátory, určením ochránců oběti, sledováním situace, zajištěním péče v odporném pracovišti a s jejím pracovníkem udržovat kontakt, domluvou s rodiči, pokud by se cokoli přihodilo, že budou pedagoga informovat.

5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Tvoří vždy poslední krok ve vyšetřování. Je nutné na něj být dobře připraven. Dokud nemáme shromážděné důkazy a neznáme vnější obraz šikanování, nemá smysl s agresory mluvit. Setkání slouží k tomu, abychom agresory zastavili a ochránili oběti ale i agresory samotné před následky jejich činů. Většinou pomáhá použít tzv. „přitlačení ke zdi“, kdy jsou upozorněni na to, že při jakémkoli náznaku šikanování budou

okamžitě potrestání a vše bude oznámeno policii. Je žádoucí zdůraznit, že pokud se situace napraví, bude to bráno jako polehčující okolnost.

3.4.2 Vedení rozhovoru

Při vedení rozhovoru je důležité citlivě klást otázky. Vědět, na co se zeptat a jak se zeptat. Je samozřejmé, že jinou formu použijeme, budeme-li se ptát oběti, jinou agresora a jinou svědků.

Rozhovor s obětí

Je vhodné klást spíše otevřené otázky a otázky s otevřeným koncem. Otázky vyjadřující zájem, účast, hrají také důležitou roli.

Aktivní naslouchání, povzbuzení, zrcadlení pocitů, uznání jsou pro oběť ujištěním, že nám na ní záleží a že jí chceme pomoci. Povzbuzující otázkou je např.: „Můžeš mi o tom povědět něco víc?“

Nevhodné jsou uzavřené otázky. Nejvíce škody tento typ otázek působí na začátku rozhovoru, neboť dialog uzavírá.

Příloha práce obsahuje ukázkou vhodně a nevhodně zvoleného začátku rozhovoru. (viz příloha 7)

Rozhovor s agresorem

Je vhodné umět pracovat s neverbálními technikami. Jsou to např. přímý pohled do očí, který agresora může zneklidnit, tělesná blízkost, kterou mu vstoupíme do osobního prostoru ap.

Mezi příhodné techniky vedení rozhovoru patří:

„povozit na kolotoči“ - zasypání otázkami, na které nedokáže přesvědčivě lhát;

znejišťování - vyvolání dojmu, že všechno už víme;

brání důvěry - dáváním najevo pochybnosti o pravdivosti výpovědi, můžeme vyprovokovat k nekontrolovatelným odpovědím nebo ospravedlňování;

vzbuzování protireakce - podněcování povědět celou pravdu, neboť nemá co skrývat.

Principem těchto metod je, že čím je pachatel úzkostnější, tím těžší je pro něj umět lhát.

3.4.3 Oddělené vyšetřování svědků a agresorů

Osvědčila se struktura vyšetřování, která obsahuje „zahřívací předkolo“, „monolog“, dialog a konfrontaci.“

Zahřívací předkolo

Je důležité k navození atmosféry. Vhodné svědky je dobré podpořit, nejisté žáky ujistit, že nebudou prozrazeni. U falešných svědků se doporučuje pracovat s citovým napětím a šokovat je.

Je výhodou, když agresor neví, že je šikanování prozrazeno, je překvapen vyšetřováním a nemá připravené odpovědi. Velmi účinné je, když jsou agresorovi předloženy důkazy jeho šikanování. Je velmi důležité, aby nepoznal, kdo informace vypověděl.

Monolog

Zařazení monologu poslouží k lepšímu poznání žáka. Na základě souvislé výpovědi svědka lze poznat, zda mluví pravdu, nebo ne a mnohdy poví navíc něco, co ani nechtěl, nebo na co bychom se ho sami ani nezeptali.

Dialog

Po monologu obvykle následuje dialog, kterým se rozumí kladení otázek vyšetřovanému žákovi a odpovědi na ně.

Konfrontace

Pokud je vyšetřování složité, je na místě zařadit konfrontaci mezi svědky. Jestliže to nepomůže, může se přistoupit ke konfrontaci mezi agresory. Pedagog řídí ujasňování rozporů ve výpovědích. Je důležité sledovat verbální i neverbální projevy vyšetřovaných.

3.5 Výchovná opatření na ZŠ Jestřebí

Po vyšetřování šikany následuje její náprava. Pedagog volí metodu vnějšího nátlaku.

3.5.1 Metoda vnějšího nátlaku

Záměrem metody je trestem a strachem přinutit viníky k zastavení šikanování a k dodržování školního řádu.

Metoda obsahuje tři části - individuální nebo komisionální pohovor, oznámení a potrestání agresorů před celou třídou a ochranu oběti.

3.5.1.1 Individuální nebo komisionální pohovor

Předpokladem je úspěšné dokončení vyšetřování případu.

U počátečních podob šikánování pedagog vyvine nátlak na žáka mezi čtyřma očima nebo při setkání třídního učitele, agresora a jeho rodičů.

U vážnějších případů počáteční šikany je proveden komisionální pohovor. Pohovoru se účastní ředitel školy, výchovný poradce, školní metodik prevence, člen rady školy a rodiče žáka.

Jednání probíhá následovně:

1. Pedagog, který vedl vyšetřování seznámí zúčastněné s problémem. Za žádných okolností neprozradí, odkud informace získal. Učitel jmenuje konkrétní fakta, která byla při vyšetřování zjištěna (kde, jak a komu co udělal). Obeznamení je vedeno citlivě, aby rodiče měli pocit, že se nechce jejich dítěti ublížit, ale pomoci mu. Rodiče pak snáze přistupují konstruktivně k celé záležitosti a pomáhají najít východisko z celé situace. Pedagog nepřipustí, aby byli prozrazení informátoři, ani konfrontaci s obětí šikany.
2. Postupné vyjádření pedagogů.
3. Vyjádření žáka k celé situaci.
4. Vyjádření rodičů.
5. Rozhodování komise za zavřenými dveřmi.
6. Seznámení žáka a rodičů se závěrem komise.

Výchovná komise má pro potrestání žáka k dispozici následující výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele.

- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy.

3.5.1.2 Potrestání agresorů před celou třídou

Pedagog seznámí celou třídu se závěrem komise. Má za úkol přesvědčit žáky, že šikanování nebude trpěno a vinící budou vždy potrestáni.

3.5.1.3 Ochrana oběti

Po vyšetřování a potrestání agresorů musí být zajištěna ochrana oběti. Šikanování se může opět projevit. Jak bylo již výše uvedeno, je nutné sledovat oběť a např. si s ní domluvit osobní setkání. Při vážnějších formách počáteční šikany může být bezpečnost oběti zajištěna setkáváním pedagoga s loajálními informátory, určením ochránců oběti, sledováním situace, zajištěním péče v odporném pracovišti a s jejím pracovníkem udržovat kontakt, domluvou s rodiči, pokud by se cokoli přihodilo, že budou pedagoga informovat.

IV ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo obecně charakterizovat šikanu a vytvořit plán, jak konkrétně postupovat při zjištění šikany na ZŠ Jestřebí. Cíle práce byly velkou měrou naplněny, neboť odborné publikace poskytly cenné rady a postupy, jak šikanování řešit.

Teoretická část se na základě dostupné odborné literatury zabývala problematikou šikany.

V praktické části bylo šetřeno pomocí dotazníku, zda se na ZŠ Jestřebí vyskytuje šikana.

Na začátku průzkumu byly stanoveny dva předpoklady. První z nich lze považovat za hlavní, jelikož na něj navazuje stanovený cíl práce. Další předpoklad se dotýká důvěry žáků v učitele školy.

Prvním předpokladem bylo, že s problematikou šikany se setkalo 40–50% žáků školy. To bylo metodou použitou pro průzkum potvrzeno. 50% žáků ZŠ Jestřebí se s problematikou šikany setkalo.

Druhým předpokladem bylo, že se učiteli se šikanou svěří méně než 60% žáků. Předpoklad byl průzkumem potvrzen, neboť z výsledků šetření vyplynulo, že pouhých 43% žáků se se šikanou učiteli nebo řediteli školy svěří.

Hlavní část praktického oddílu tvořila aplikace doporučeného postupu Metodického pokynu ministra školství, mládeže a

tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení čj. 28 275/2000-22 ([on line]), metody řešení šikany podle M. Koláře (2001) na ZŠ Jestřebí a vytvoření plánu, jak v takovém případě postupovat.

Práce se zabývá pouze řešením počátečních stádií šikany, pokročilá stadia se doporučuje přenechat odborníkům.

V kapitole Výchovná opatření byla použita metoda vnějšího nátlaku. Autor, M. Kolář (2001), uvádí dvě možné metody, jak napravit šikanu - metoda vnějšího nátlaku a metoda usmíření. Záměrně byla zvolena metoda vnějšího nátlaku, neboť se více ztotožňuje s rázem ZŠ Jestřebí.

Při kompletaci nejdůležitějších kontaktů, které mohou pedagogovi pomoci při řešení šikany bylo snahou uvést konkrétní jména zaměstnanců institucí, kteří se problematikou šikanování zabývají. Při jejich zjišťování bylo samotnými zaměstnanci doporučeno jména neuvádět, neboť vždy záleží na posouzení situace.

Přínosné na práci je zmapování situace, zda na škole šikanování existuje a vytvoření přehledného materiálu shromažďujícího důležité informace a postupy, které se uplatní při řešení šikanování.

Podnětem k rozšíření práce by mohla být otázka prevence šikany na ZŠ Jestřebí. Zhodnocení její aktuální situace a vytvoření seznamu aktivit a opatření k jejímu prohloubení.

Impulsem k dalšímu šetření by se dále mohla stát míra informovanosti pedagogů ohledně šikany a jejího řešení, jejich názory na ni a zjištění oblastí, které při jejím řešení hodnotí jako nejkomplicovanější. Následně by bylo možné prozkoumat mínění a informovanost žáků o šikaně na škole.

Snahou bylo, aby práce poskytla potřebné informace o šikaně všem, kteří se na ZŠ Jestřebí tímto patologickým jevem budou muset zabývat.

V DOPORUČENÍ

Významným bodem v oblasti šikany je její prevence. Je třeba vytvořit taková preventivní opatření, aby šikana nemohla propuknout.

Důležité pro prevenci, popřípadě včasné odhalení šikany, je zejména vzdělanost a informovanost pedagogů v této oblasti. Je vhodné seznámit všechny pedagogy a zaměstnance školy s tím, co je šikana, jak je možné jí předcházet, jaké jsou její projevy, jaké mohou být následky pro aktéry, v čem spočívá její vyšetřování a jaké jsou možnosti její nápravy. Pro všechny pedagogy, nejen pro metodika prevence a výchovného poradce, by měla být zajištěna účast na odborných seminářích a přednáškách, na kterých by se mohli o problematice šikany dozvědět více. Neboť především informovaný a vnímavý pedagog či zaměstnanec školy dokáže snáze detekovat projevy šikany již v jejím počátku.

Prevencí, případně včasným odhalením, je dobrá znalost skupiny. Jen tak je možné si povšimnout rozdílů chování a objevení případného problému. Je proto žádoucí, aby každý třídní učitel mohl strávit alespoň jednu vyučovací hodinu týdně poznáváním a upevňováním pozitivních vztahů mezi žáky. V méně formální atmosféře, než jaká je ve vyučování, bývá snazší poznat své svěřence. Náplní těchto hodin by mohly být hry pomáhající upevňovat vztahy ve skupině, diskuze o tématech, která děti zajímají, řešení jejich školních problémů ap.

Stejně jako je důležité vzdělávání zaměstnanců školy, je důležitá také informovanost rodičů žáků. Je potřeba, aby metodik prevence pořádal besedy s rodiči na téma šikana.

VI SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

DOUBRAVA, L. Šikanu na školách lze výrazně omezit. *Učitelské noviny*, 108, 2005, 21, s.12-13.

HOLEČEK, V. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1997. 51 s. ISBN 80-7020-004-9.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.

KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN 80-7178-945-3.

LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení čj. 28 275/2000-22 platný od 1.1.2001 [on line]. 2000 [cit. 2007-12-09]. URL <<http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>>.

Šikana [on line]. Brno: Pedagogicko-psychologická poradna. [cit. 2006-11-07]. URL <<http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-rodice.html>>.

POLÁKOVÁ, I. *Šikana na školách* [on line]. Praha: Katedra informačních technologií a technické výchovy Univerzity Karlovy. 1998 [cit. 2006-11-07]. URL <<http://it.pedf.cuni.cz/strstud/hottop/sikana.htm>>.

PÖTHER, P. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-86103-21-8.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. 1. vyd. Praha: EUROUNION, 1996. 134 s. ISBN 80-85858-30-4.

ŠTRÁFELDOVÁ, M. *Přes čtyřicet procent českých školáků se setkalo se šikanou* [on line]. Praha: Český rozhlas. 2004 [cit. 2005-11-09]. URL <<http://radio.cz/cz/clanek/61295>>.

VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VEŠKRNOVÁ, B. *Šikana ve škole* [on line]. 2004 [cit. 2005-11-07]. URL

<<http://www.zkola.cz/zkedu/ZaSkolou/Problemovejevy/SikanaAAgresivita/2090.aspx>>.

VII PŘÍLOHY

- Příloha 1:** Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení čj. 14 514/2000-51 (viz text - s. 36)
- Příloha 2:** Dotazník pro žáky (viz text - s. 41, 52)
- Příloha 3:** Informační leták pro děti (viz text - s. 52)
- Příloha 4:** Informační leták pro mládež (viz text - s. 52)
- Příloha 5:** Příznaky chování, spolupráce, vztahy a atmosféra typická pro různá stadia negativního vývoje skupiny (viz text - s. 53)
- Příloha 6:** Kde hledat pomoc (viz text - s. 53)
- Příloha 7:** Ukázka vhodně a nevhodně zvoleného začátku rozhovoru (viz text - s. 56)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Čj.: 28 275/2000-22

**Metodický pokyn
ministra školství, mládeže a tělovýchovy
k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a
školských zařízení**

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže čj. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001 se systémově zaměřuje na celou škálu sociálně patologických jevů. Vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení, role jednotlivých institucí a definuje funkci školního metodika prevence. Šikanování žáků škol a školských zařízení označuje za jeden z vážných negativních jevů.

Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnávaly již při jeho vzniku. Poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá a nepřenáší se ani mimo školy a školská zařízení.

Děťští a dospívající agresori se často stávají členy marginálních sociálních skupin, které pak v dospělosti mají zpravidla daleko více konfliktů se zákonem než ostatní. Dokážeme-li zastavit jejich agresivní chování v tomto věku, sníží se i riziko jejich kriminalizace v dospělosti.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit v návaznosti na výše uvedený předpis na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomoci hledat řešení těchto specifických problémů.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě

nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

(2) Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci. Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno. Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí, a to podle § 27 nařízení vlády č.108/1994 Sb. a podle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení (např. čl. 2). Podle § 422 občanského zákoníku odpovídá škola nebo školské zařízení i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(3) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, vzbuzení důvodné obavy, poškození cizí věci, znásilnění, kuplířství a pod.

(4) Učitel nebo vychovatel, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu. V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování či schvalování trestného činu, v krajním případě i podněcování. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu podle § 10 trestního zákona může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 2

Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit podle různých hledisek přibližně do následujících skupin:

verbální přímé a nepřímé,

fyzické přímé a nepřímé,
aktivní a pasivní.

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech nabýt i rysy organizovaného zločinu.

Čl. 3

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Je nutné, aby se s podstatou, formami a nebezpečnými důsledky šikany jako antisociálního chování jedinců i skupin žáků seznámili všichni žáci, učitelé, vychovatelé, výchovní poradci, ředitelé škol a školní inspektoři. Žáci i pedagogové by měli vědět, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou, měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pro její pachatele. Za zvláště nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

(2) Každý pedagogický pracovník na všech úrovních a typech škol ve výchovně vzdělávacím procesu vede důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka a rozvíjí zejména:

pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka,
respekt k individualitě každého jedince,
etické jednání (humanita, tolerance),
jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikanování a prohlubovat si své znalosti a dovednosti v tomto oboru. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. To se týká zejména situací, kdy se žák učí přijímat všeobecné hodnoty společnosti, identifikovat se s nimi a jednat v jejich duchu v každodenním životě.

(3) Pedagogická centra a další subjekty poskytující další vzdělávání pedagogickým pracovníkům zajistí v tomto oboru podle úrovní a typu škol a podle akreditovaných programů toto vzdělávání výchovných poradců, školních metodiků prevence i dalších učitelů.

(4) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Vychází se přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu metodického pokynu ministra k prevenci sociálně patologických jevů součástí minimálního preventivního programu školy. V rámci účinné

prevence šikanování je při přípravě a realizaci celoškolské (celoústavní) strategie důležité zejména:

Zajistit účast školního metodika prevence a případně i dalších učitelů v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Školní metodik prevence bude zodpovídat za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice. Bude se aktivně podílet na řešení případů šikanování a napomáhat svým kolegům zvládnout základní postup a strategii při řešení konkrétních situací. Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky mimo jiné též s informací MŠMT ČR č.j. 14 144/98-22 "Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané".

Navodit úzkou spolupráci mezi žáky (svěřenci), rodiči a pedagogy a jasně vymezit možnosti oznamovat i zárodky šikanování (při zachování důvěrnosti takovýchto sdělení).

Ve školním (ústavním) řádu jasně stanovit pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Zajistit v souladu s pracovním řádem zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách, před začátkem vyučování, po jeho skončení i během osobního volna, a to hlavně v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.

Seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikanování, vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování mezi spolužáky (školní metodik prevence, výchovný poradce).

Aktivně zapojit do prevence šikanování i nepedagogické pracovníky.

Zvyšovat informovanost pedagogů v této oblasti, doplňovat školní knihovnu o literaturu z oblasti problematiky agresivního chování a šikanování, organizovat semináře s odborníky zabývajícími se danou problematikou, začleňovat témata šikany do dalšího vzdělávání učitelů apod.

Informovat pedagogy, žáky (svěřence) i rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (např. umístit na přístupné místo kontakty a telefonní čísla na instituce, které se problematikou šikanování zabývají, viz příloha č. 2 a 3).

Spolupracovat s odbornými službami resortu školství (pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče a s dalšími odbornými pracovišti poradenských a preventivních služeb v regionu, poskytujícími odbornou konzultaci a psychoterapeutickou péči, s metodiky preventivních aktivit a s dalšími odborníky v regionu).

Čl. 4

Metody řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí "solidarity" agresorů i postižených.

(2) Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s obětmi.
Nalezení vhodných svědků.

Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).

Zajištění ochrany obětem.

Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

(3) Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, tzv. "školního lynčování" je nutný následující postup:

Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.

Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.

Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.

Pokračující pomoc a podpora oběti.

Nahlášení policii.

Vlastní vyšetřování.

(4) Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.)

Čl. 5

Výchovná opatření

(1) Pro potrestání agresorů lze užít následující běžná výchovná opatření:

Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.

Snížení známky z chování.

Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.

Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

(2) V mimořádných případech se užijí další opatření:

Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.

Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

(3) Školské zařízení řeší tuto problematiku na základě opatření ve výchově, systému hodnocení svěřence zařízení popř. programu rozvoje osobnosti dítěte.

(4) Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.

Čl. 6

Spolupráce školy s rodiči žáků

Při podezření na šikanování žáka je nezbytná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Nelze však předpokládat, že rodiče budou vždy hodnotit situaci objektivně, proto se doporučuje upozornit je na to, aby si všímali možných příznaků šikany a nabídnout jim pomoc. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Pokud se rodiče setkají s příznaky šikanování, měli by se poradit s třídním učitelem, školním metodikem prevence, ředitelem školy, popř. psychologem, etopedem nebo jiným specialistou.

Čl. 7

Spolupráce školy se specializovanými a ostatními institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány, a to zejména ve zdravotnictví s pediatrií, odbornými lékaři, psychiatrickou péčí, v oblasti soudnictví se soudci, obhájci a žalobci (také využívání alternativních trestů), v oblasti sociální péče s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou).

(2) Při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy nebo školského zařízení povinen oznámit tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Školy a školská zařízení jsou povinny bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně právní ochrany skutečnosti, které ohrožují žáka (svěřence), nebo že žák (svěřenec) spáchal trestný čin, popř. opakovaně páchá přestupky.

([on line])

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY

CHLAPEC/DÍVKA: _____

1. Jak se cítíš ve škole?
2. Máš ve třídě dobrého kamaráda/kamarádku?
3. Ublížoval ti někdo ze třídy?
4. Ublížoval ti někdo ze školy?
5. Stalo se to víckrát?
Pokud ano, kolikrát?
6. Jak Ti bylo ubližováno?
7. Kdy se to stalo?
8. Kde se to stalo?
9. Cítil/a ses z toho vystrašený/á, nešťastný/á?
10. Ten, kdo Ti ublížil, byl chlapec, nebo dívka?
11. Řekl/a jsi o tom někomu?
Pokud ano, komu?

INFORMAČNÍ LETÁK PRO DĚTI

**Nepřehlédni, trápíš-li se kvůli šikaně
Pomohu ti!**

Jmenuji se:

Najdeš mě:

Návštěvní hodiny mám:

Telefon:

Vím, že je to moc těžké.
Cítíš se sám, je ti smutno, máš strach
a nevíš, co máš dělat.
Přečti si proto následující řádky.

Co to je šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým.

Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí - strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak - pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili, nevšimli si tě.

Proč jsi šikanován?

Není to proto, že jsi špatný, nebo proto, že si to nějak zasloužíš. Chyba není v tobě, ale ve špatných vztazích mezi žáky vaší třídy nebo školy. Převládá v nich bezohlednost a násilí. Pamatuj si, že nikdo ti nemá právo ubližovat.

Jak se můžeš bránit?

- * Obrat se na mě jako na preventistu šikanování. Mohu ti skutečně pomoci, budu ti věřit a neprozradím tě.
- * Svěř se svým rodičům.
- * Když nenajdeš odvahu svěřit se mě ani svým rodičům, zavolej na Linku bezpečí - tel. **800 155 555**. Můžeš telefonovat bezplatně. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, kdo se tím trápí.

(Kolář, 2001, s.227)

INFORMAČNÍ LETÁK PRO MLÁDEŽ

Nikdo nemá právo ti ubližovat!

Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti
a ty nevíš, jak dál.

Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

Překonej strach a zajdi za preventistou šikanování.

Jmenuji se:

Najdeš mě:

Návštěvní hodiny mám:

Telefon:

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje, když silnější žák nebo žáci pro vlastní potěšení, často opakovaně, ubližují druhým. Zpočátku se to děje nenápadně, prostřednictvím různých legráček a „testíků“ (strkání, nadávání, schovávání věcí...), případně odmítáním, přehlížením, zesměšňováním a pomlouváním. Později se otravování života obětem stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí).

Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem. Oběti mohou následky šikanování na těle i na duši nést po celý život.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi spolužáky, v kterých převládá bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

- * Obrat se na preventistu šikanování. Může ti nejlépe pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.
- * Svěř se svým rodičům.
- * Když nenajdeš odvalu svěřit se mě ani svým rodičům, zavolej na Linku bezpečí - tel. **800 155 555**. Můžeš telefonovat bezplatně. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, kdo se tím trápí.

(Kolář, 2001, s.229)

**Příznaky chování, spolupráce, vztahy a atmosféra
typická pro různá stádia negativního vývoje skupiny**

	Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Chování a odpovědi oběti	Otevřeně mluví o tom, co se stalo a kdo je šikanoval.	Jsou ustrašení, nechtějí prozradit, kdo je šikanoval. Někdy zdůvodňují své zranění zvláštním způsobem. Odmítají vypovídat. Tvrdí, že nic
Spolupráce svědků	Vyjadřují nesouhlas se šikánováním a beze strachu hovoří.	neviděli, neslyšeli. Někdy přiznávají, že nesmějí nic říct. Některé výpovědi působí podezřele.
Vztahy svědků k podezřelým agresorům	Násilí nepopírají. Vyjadřují vůči němu výhrady.	Násilí popírají nebo ho zlehčují.
Vyjádření ostatních členů o konkrétním násilí	Soucítí s obětí. Chápou ubližování silných slabým jako nefér.	Oběť kritizují a znevažují. Často ji obviňují, že si za to může sama.
Vztahy členů skupiny k trpící nebo zraněné oběti	Agresoři nejsou vnímán jenom pozitivně, ale diferencovaně. Jejich okolí se to nebojí říci.	Uznávají, brání a chválí agresory, případně pro ně hledají polehčující okolnosti.
Atmosféra ve skupině	Malá soudržnost, nespolupráce, omezená svoboda názoru a projevu.	Atmosféra napětí, strachu a nesvobody.

(Kolář, 2001)

KDE HLEDAT POMOC

Pedagogicko-psychologická poradna v České Lípě **487 522 173**

Mgr. Jana Kuchtíková

Policie ČR **158**

služba kriminální policie a vyšetřování v České Lípě

487 826 763

P. Kyselka

974 471 920

**Oddělení sociálně-právní ochrany, sociální prevence a
kurátorské činnosti** odboru sociálních věcí a zdravotnictví
městského úřadu Česká Lípa **487 885 476**

Kniha:

KOLÁŘ, M. **Bolest šikanování**. Praha: Portál, 2001.

Nevhodně zvolený začátek rozhovoru:

Učitel: Honzo, kluci tě šikanují?

Honza: Ne.

U: Tak tobě se u nás nelíbí?

H: Líbí.

U: Ty jsi ale brečel.

H: Ne.

U: Takže jsem se spletl, běž do třídy.

Vhodně vedený rozhovor:

Učitelka: Mě se zdá, že jsi nějak smutná.

Anna: Ale ne.

U: Vždyť jsi plakala. Napadlo mě, jestli ti někdo neublížil.

A: No, trochu holky.

U: Můžeš mi o tom říct něco víc?

A: Holky se mě smály, když jsme šly na tělocvik (Anna ztichla a mlčí. Pedagožka se mlčení nebojí a v tichosti čeká.)

A: (Anna za chvíli pokračuje) Smějou se mi, že mám staré tričko. Oni se mi posmívají i jindy.

U: Vidím, že jsi smutná, trápí tě to? (Učitelka reaguje soucitně, což je správně. Častou chybou bývá bagatelizování pocitů. Např. „Ale vždyť to nic není.“ nebo „Je to opravdu tak hrozné?“ Někdy lze podle situace citlivě reagovat a nešťastníka pohladit. Mělo by to však být autentické.)

A: Hmm. (smutně)

U: A co ti dělají ještě jiného? Vzpomeneš si ještě na něco? (Anna se svěřuje s dalšími případy ubližování.)

U: Máš ve třídě nějakou kamarádku?

A: Mám, ale má zakázáno se mnou mluvit.

U: Kdo ji to zakázal?

A: Je tam jedna holka, která všechny řídí a manipuluje.

(Kolář, 2001, s.119)